

SLUTRAPPORT från Julien Benda

SEDAN NÄRA FYRTIO år intar Julien Benda, om några månader åttio år gammal, en märklig plats i franskt kulturliv. Icke därför att han med raseri kämpar för tanken på en idyll, en ordnad, tvivelfri och harmonisk tillvaro. Det har många andra inom världens intellektuella avantgarde gjort; det är tillräckligt att nämna Charles Maurras och Georges Sorel. Utan därför att han är rationalisten framför andra. Det klara, stilla, från intressen och passioner fjärrade tankearbetet är hans ideal. De ohållbara föreställningarna, de eldande och bräckliga ideologierna måste utrotas. Att striden för dessa allmänna idéer har Benda vikt sitt liv. Den lugna forskning som han hyllar som kulturens blomma har han endast i ringa mån ägnat sig åt. Han efterlämnar inga verk som genom tillämpning av originella perspektiv på ett stort material för vetandet framåt. Han har i stället skyndat från plats till plats i dagens debatt för att förstärka hotade positioner. Han drömmer om elfenbens-tornet, men är ständigt bland de främsta i stridslinjen. Denne rationalismens polis strävar att värja en idyll som han inte själv får uppleva.

Den förste brottsling och fiende han upptäckte var Bergson. Det anti-intellektualistiska draget i Bergsons filosofi har Benda sannolikt framhävt mera klart och kritiserat mera effektivt än någon annan. Om vitalismen och irrationalismen segrade, var fältet fritt för godtycket, den individuella smaken, de kollektiva passionerna, den andliga upplösningen. I tron på förnuftet såg Benda den sammanhållande kraften i Västerlandet liksom andra sett den i den kristna tron. De som anser att pragmatism och antiintellektualism berett vägen för samtidens totalitära rörelser måste hylla Benda som profet.

I sin mest framgångsrika och kanske mest lysande bok, "Klerkernas förräderi" (La trahison des clercs, 1927), gick Benda vidare. Under äldre tid hade, förklarade han, de intellektuella eller klerkerna arbetat på att finna nya sanningar och utvidga gränserna för insikten, och de hade därigenom — även om detta icke varit deras egentliga syfte — bidragit till samförstånd och förståelse på det andliga området. Nu har klerkerna (Nietzsche, Bergson, Barrès, Sorel) förrått sitt kall och ställt sig i de nationella och sociala gruppernas tjänst. "För att tänka är det nödvändigt att ta avstånd från massan, för att handla måste man blanda sig med den", skriver Gautier; de moderna klerkerna har ägnat sig åt nationell och social propaganda, antingen av maktbegär

eller lystnad efter skådespel, och de har därmed upphört att vara klerker. Dessa Bendas teser är med säkerhet oriktiga; hela hans sätt att bevisa dem strider mot vetenskapens mest elementära krav; för begripandet av hans ståndpunkt och hans insatser är detta förhållande utan intresse.

Benda avslutar "Klerkernas för-

räderi" med några ord som är betydande för hans egen åskådning. Han tänker sig att en gång alla sociala och nationella motsättningar skall försvinna, att mänskligheten skall enas i ett slags universell imperialism. Men denna möjlighet är för honom avskysvärd. En sådan mänsklighet blir "en jättelik armé, en jättelik verkstad", den kommer "att förkväva varje fri och av det praktiska syftet ointresserad verksamhet och inte känna någon annan gud än sig själv och sin vilja". Då skall "mänskligheten utträta stora ting, den kommer att nå ett storslaget välde över naturen och ett strålande medvetande om sin makt och sin storhet. Och historien kommer att le vid tanken att Sokrates och Jesus dog för detta släkte".

Bendas senaste stora aktion är ett angrepp på den moderna franska litteraturen, "Det bysantinska Frankrike" (La France byzantine, 1945). Det är fortfarande antiintellektualismen som är fienden. Den framträder nu i ny förklädnad, icke som nationell och social propaganda, utan tvärtom som "ren", för samhälliga problem likgiltig litteratur (egentligen dementerar därför La France byzantine La trahison des clercs, vilket Benda inte tycks ha tänkt på). Benda anklagar män som Gide och Valéry för att föredra det suddigt subtila framför det klara, att sätta det invecklade och särpräglade före sanningen. Han säger sig avsky "de stora sympatisörerna", som är "allt därför att de inte är någonting", dessa på förnuftet trötta, "som säger sig återvända från en

placering som de aldrig besökt". Vad han främst kritiserar hos de båda nyss nämnda författarna är den kocketta osäkerheten, spelet med åsikter — ett spel som fordrar atletiska krafter om åskådningarna tas på allvar, men som kan lekas av ett barn om de "åsikter" jonglören hanterar blott är några ytliga slagord från oförstådda tanke-system. Därjämte riktar sig Benda, vilket i grunden är en annan sak, mot obegripligheten i modern litteratur. En citerad 1600-talsvers sammanfattar hans tankegång:

Din pennas retorik
av många slöjor hölls.
Ditt tal är natten lik
där alla stjärnor deljs.
Din dunkla skrift, min vän,
mot fjärran driv på jakt —
en spåman fordrar den
att tyda vad du sagt,
Om du fördölja vill
vad i din själ sig rör,
vad hindrar att därtill
du bruk av tystnad gör?

Den rad av självbiografiska arbeten Benda utgivit under senare år (från La jeunesse d'un clerc 1936 till Exercice d'un enterré vif, skriven under ockupationstiden och utgiven 1946) fulländar bilden av den kämpande rationalisten. Icke så att Benda är otillgänglig för andra nöjen än lösningen av intellektuella problem; han njuter exempelvis av rytmen och de sköna orden i de dikter som han fördömer på grund av ett oklart eller tvivelaktigt innehåll. Men väl så att hans känsloliv och hans personliga uppträdande präglas av den något abstrakta förnuftsmässighet, den längtan efter ordning och reda som uppbar hans skrifter. Han säger sig älska rättvisa och jämlikhet, men ha föga medlidande med dem som drabbas av förtryck och oförskyldade lidanden. Under Dreyfussaffären, där han hörde till sanningens försvarare, hatade han enligt egen utsago general Mercier såsom militarismens inkarnation, medan han aldrig — icke ens före den personliga bekantskapen — hyste någon starkare känsla för Dreyfus. Benda älskar ensamheten, han har aldrig varit gift och har få vänner; lyriskt skildrar han sin glädje vid tanken på det ensamma arbetsrummet och de många böckerna som han alltid kan återvända till. Även i kärleksaffärer är han vän av ordning; i ett torrt brev anholder han om ett möte, men anser det ovärdigt med flirt, uppvaktning och passionerade förklaringar. Något festligt är det inte med Benda, utom i de storartade polemiska fraserna.

Bendas senaste bok (Le rapport d'Uriel, Flammarion 1947) kan betecknas som en generalrapport från det långa besöket hos mänskligheten. Gud, som fått höra att ett oroligt släkte uppträtt i en avkrok av hans välde, har sänt ut

21/7 1947

Reform av statskicket. Riksdagen

Under den gångna sessionen, liksom ofta förr, har en del kritiska erinringar gjorts om den svenska riksdagen. Närmast har det varit fråga om vissa svagheter i arbetsättet, några personliga blamager och bristande självständighet i förhållande till partiledningarna. Det försvar som i dylika fall dess värre är vanligt har även denna gång presterats: man har talat om att riksdagens anseende måste respekteras, eftersom den folkvalda representationen är kärnan i demokratin. Ett försvar av denna allmänna typ kan, det bör uttryckligt betonas, inte tillerkännas någon betydelse. Just från demokratisk synpunkt är en vaksam kritik av demokratis institutioner nödvändig. Det duger inte att fridlysa regeringen med hänvisning till att statsledningen behöver auktoritet eller riksdagen med hänvisning till att den är ett organ för folkstyrelse. Sådana tankegångar passar i diktaturerna, och i dessa har de fått sitt fulländade uttryck i den fria debattens undertryckande.

Den svenska riksdagen har, i stort sett av goda skäl, gått mera fri från kritik än många andra demokratiska representationer. Ordet korruption har vi knappast haft anledning att begagna i Sverige i detta och andra politiska sammanhang. Inriktningen på ett sakligt arbete, med ett minimum av tom retorik och vulgär agitation, erkännes av alla. Obstruktion och ändlösa debatter förekommer inte, lika litet som demonstrationer och hetsiga uppträden. I ovanligt hög grad är folket i sin sociala skiktning och i sitt arbete företrätt i vår riksdag; yrkespolitikerna är fåtaliiga, även om deras antal ofrånkomligt ökat under senare tid.

Men uppenbara svagheter finns. Till en del kan de betraktas som avigsidor av förtjänsterna. Debatternas allmänt omtalade tråkighet — klarast illustrerad av glädjen över varje försök till skämt — är en sådan svaghet, den sammanhänger utan tvivel med inriktningen på det konkreta och sakliga. En förbättring skulle dock här kunna vinnas ge-

ängel Uriel för att undersöka saken. Det är Uriels redogörelse som publiceras av Benda. Människoföraktet är kanske lika fullständigt som hos Swift, men det är svalare, mindre intensivt och intresserat. Tyngda av fördomar, lockade av illusioner går människorna fram i fysiskt, andligt och moraliskt elände. "Från intellektuell synpunkt kännetecknas detta släkte, om man undantar några sällsynta individer som har sinne för förnuft och avskys eller ignoreras av de andra, av en enorm dumhet, förenad — och därigenom skiljer det sig från djuren — med ett ofantligt självförtroende och en obegränsad vilja till självhävdelse." Benda glömmer här att den som klagat över människornas dumhet därmed endast proklamerar tron på sin egen överlägsna begåvning. Moraliskt står mänskligheten något högre än intellektuellt, och på några punkter kan man rent av finna rörande drag. Asynen av de båda könen, som vandrar fram under samma ok i tro på ett högre mål — barnen —, är "en av de tragiska skönhetserna hos detta släkte".

Boken är svag, dess intresse ligger nästan uteslutande i de upplysningar man indirekt får om författarens person. Det är förstället att denne person anklagas för pedanteri, tomhet och kyla. Det är naturligt att han beskrives som en torr och ilsken gubbe, som ännu i sin ålders höst söker gräl som förnuftets självkorade ambassadör. Mycket "positivt" — i form av förhoppningar, drömmar, planer och idéer — finner man inte hos Benda. Han har dock under årtionden hört till de mest stridbara i kampen mot löst prat, färgrika och skeva ideologier, antiintellektuellt snobberi. I fransk debatt och i någon mån i europeisk har han varit ett salt. Och han har av hatet mot dumheter och galenskapen fått samma eld som andra genom tron på myter.

Herbert Tingsten

nom tekniska arrangemang: växling av ett förslags anhängare och opponenter, förtursrätt för vissa andra huvudtalare än statsråd, en vidsträcktare replikrätt och en flitigare användning av denna. Viktigare är kanske att en blandning av slentrian och kameraderi ofta hindrar riksdagen att till diskussion uppta frågor som står i förgrunden av intresset, men inte i övlig form kommer på dagordningen. Debatter i utrikesfrågor är sällsynta och i regel färglösa. Den ekonomiska politiken har visserligen varit föremål för en del principiella meningsutbyten, men socialiseringsfrågan har under årtionden, fränsett den senaste tiden, knappast mer än skymtat i riksdagen. I fråga om händelser av mera speciell natur är tystnaden än mera påfallande. Att en medlem av statsrådet på grund av sitt uppträdande under kriget borde vara utesluten från en sådan förtroendepost har framhävts i pressen och säkerligen i otaliga andra sammanhang — men aldrig i riksdagen. Då en annan regeringsmedlem i våras förklarade att regeringens motståndare handlade i ond tro och att de bestämdes av motiv som var rakt motsatta de offentligt deklarerade ställdes han i pressen, men icke i riksdagen, till ansvar för den oerhörda beskyllningen. Här har den korridorernas gemytlighet som kallas kameraderi urartat till mjäktighet. Resultatet blir att riksdagen isoleras, att politiskt intresserat folk misstänker spegelfakteri och förslappning.

Väsentligare är emellertid frågan om riksdagsmännens kompetens och självständighet. Att varje parti hyser åtskilliga framstående förmågor är ostridigt; icke minst gäller detta socialdemokratin, eftersom inom detta parti i långt högre grad än inom högern och folkpartiet politiken är kungsvägen till socialt avancemang. Även om man icke bör önska en koncentration av begåvningen och dugligheten till riksdagen — i många fall kan duktigt folk göra mera nytta på annat håll och en riksdag av idel talföra intelligenser bleve alltför svärmanövrerad —, måste likväl behovet av en förbättring erkännas. Notoriskt är att inom åtskilliga utskott några få ledamöter i praktiken får bära hela det reella ansvaret, då flertalet saknar förutsättningar för en grundlig prövning av frågorna. Kammardebatternas nivå, då icke de ledande männen har huvudrollerna, är ofta — bortsett